

önsöz

Bu sayının konusunu belirlerken geçtiğim süreci anlatarak başlamak isterim. Belki birçok kişi benzer duygular yaşamıştır hem onlara bir ses olmak hem de beni uzun süredir meşgul eden duyguyu ve arayışı nasıl ve nereye oturttuğumu sizlerle paylaşmak adına bu satırları yazmaya giriştim. Derneğimizin en önemli etkinliklerinden biri olan İç Seminer için konu arayışında olduğum dönem, Behice Boran ile ilgilendiğimiz konuları kaleme dökmeye çalışıyorduk. Liste kabarıktı ama o zamanlar nede-nini bilmediğim bir şekilde Öznelliklerarasılık öne çıkıyordu. Hastanın bilinçdışı iletişimine nasıl açık olunacağı psikanalizin temel meselesidir. Benim de çabam bu yöndeydi ve bu bakış açısı bir yandan seansta olup biteni anlama bağlamında işi kolaylaştırıyordu bir yandan da bazı kuramsal kavramlara bambaşka ve çok daha anlaşılır bir boyut kazandırıyordu. Öznelliklerarasılık İç Seminer’in konusu oldu ve gene Behice Hanım’ın önerisiyle bu konuda bir sayı düzenlemeye karar verdik. Behice Boran’a benimle bu konuyu çalıştığı ve süreç içindeki desteği ile hep yanımda olduğunu hissettirdiği için çok teşekkür etmek isterim.

Öznellik, yalnızca içsel bir yapı değil, içine doğduğumuz, zaten var olan ve ayrılmaz bir parçası olduğumuz öznelliklerarası dünyanın içinde şekillenen bir varoluş biçimidir. Öznellik ancak ‘üçüncü’ özne denilen sarmalayıcı bir yapı içinden doğar. Yani ‘üçüncü’ özne özneliğin doğumu için hayati bir gerekliliktir; yaşam yalnız başlayamaz. Ayrıca olumsuz yaşantılar ancak bir şekilde böyle bir yapının içinde tamir edilebilir. Temsil edilemeyen, düşünülemeyen, hayali kurulamayanın sindirilemeyeceğini ve ruhsal gerilime yol açacağını düşünürsek bu noktada analist olarak görevimizin temsil yolunu açmak olduğunu söyleyebiliriz. Belki de beni bu konuya çeken faktörlerden biri yaklaşımın aynı zamanda ne kadar ümit verici olduğudur. Öznelliklerarasının, simgeleştirmenin, özneliğin üçüncü bir alan içinde yaratımı bizi hiçbir zaman tam anlamıyla ulaşmasak da hastanın duygusuna ve mutlak hakikatine yaklaştıracaktır. Bion’a göre gerçeklik yalnızca mantıksal ya da duyusal yollardan değil,

duygusal bir bakış açısıyla da kavranır. Duyguyu analiz çalışmasının temel malzemesi olarak gören Öznelliklerarasılık, seans içinde nasıl bu üçüncü alanın üretilebileceğine ve bunu yaratan iki kişinin nasıl iki özne olabileceğine odaklanır.

Bion halüsinoz içinde dönüşüm kavramını özellikle psikotik durumlarda ortaya çıkan, kişinin somut gerçekliğe katı bir şekilde bağlandığı ruhsal bir savunma olarak tarif eder.¹ Simgeleştirilemeyen ham duygu ve düşüncelerin ruhsallığı aşırı uyardığı ve tolere etmenin çok güç olduğu bu durumlarda zihin düşünmek yerine halüsinasyonu bir boşaltım aracı olarak kullanır. Patolojik düzeyde gerçeği saptıran bu algı bireyi çöküşten koruyan ruhsal bir savunmadır. Bion, şaşırtıcı bir şekilde, analistin de benzer bir zihinsel duruma yaklaşması gerektiğini öne sürer. Burada istenen analistin seansın ham, işlenmemiş unsurlarını duyabilmek adına seans içindeki duygusal, sözel olmayan, henüz simgeleştirilmemiş malzemeye açık bir zihinsel duruma yönelmesidir. Ancak bir ‘üçüncü’ içinde yaratılabilecek olan bu ruhsal durum analitik sezgi aracı olarak kullanılır ve analist seans içinde özneliliğiyle var olur. Bu sayede halüsinoz hali hem bir savunma biçimi hem de analistin seansın ‘gerçeğini’ yakalayabilmesine hizmet eden bir araç olarak düşünülebilir; analist için bir araçken aynı zamanda öznenin de dış dünyayı anlamlandırma çabasıdır. Bu arada Winnicott’un ‘birincil annelik tasası’nı hastalıklı bir durum olarak tanımladığını da hatırlatmak isterim. Fakat patolojik düzeydeki annenin bu tasası bebeğin ilk dönem ihtiyaçlarının ve tümgüçlülüğün yaşanması adına elzemdir. İki taraf için de durumu bu şekilde ifade etmek birçok şeyi anlamlandırmayı kolaylaştırıyor mu?

Analistin gerçek olanı kavrayabilmesi ancak zamanla, sezgisel ve duygusal düzeyde var olabilmesiyle mümkündür. Bu nedenle yaşanan olaylar, her söylem, her jest sanki bir rüya deneyimiymiş gibi simetrik bir ilişki içinde dinlenir ve bilinçdışı kişilerarası iletişimin ve öznelliklerarası alanın göstergeleri olarak görülür. Hastanın sözleri, davranışları, sessizliği alanın tümüne dair ruhsal anlamlar taşır; analist de hastasını alanın içinden konuşan bir özne olarak dinler ve söylenenleri nedensel ve zamansal bir bağlam içinde değil, simgesel, çok katmanlı ve duyguları öne çıkaran rüya mantığı içinde yorumlar. Analist rüya mantığı içinde dinleyebildiğinde algı gevşer, düşünce akışı katı yapılarından arınır ve

¹ W. R. Bion [1965] *Transformations*, Karnac, London, 1984.

böylece anlamlandırmamak, yargılamamak ve boşlukta kalabilmekle kendini gösteren “negatif kapasite” ortaya çıkabilir. Bu tür bir sezgisel deneyimle analist, hastanın hissedip ifade edemediğini hissetmeye başlar, ‘bilinemez olanı’ (O) düşleyebildiğinde yani onu düşütüp kendi içinde temsil edebildiğinde aktarabilir. Bu hem alanın duygusal atmosferi hem de hastaya dair sahici bir veridir. Bu duygusal veri, hastanın iç dünyasından gelen, analistin içsel filtresinden geçmiş, bilinçdışı karşı aktarımı içeren, fantezilerin, imgelemlerin, korkuların arasından süzülerek algılanan bir duygusal hakikattir. Analistin deneyimlediği de kişisel zihinsel üretimi değildir; ortaklaşa kurulan alandan türeyen ortak bilinçdışı malzemeden kaynağını alır. Analist yaşadığı bilinçdışı deneyimi fark ettiğinde hem asimetrik düzeye geçer hem de terapötik dönüşümün kapısını açmış olur. İyileşme ancak birlikte yaşanan bilinçdışı hakikatin duygusal olarak düşünülmesi ve paylaşılmasıyla mümkün olur. Yani Öznelliklerarası yaklaşımda analitik süreç hem duygusal olarak kapsama hem sezgisel olarak yaşama hem de ruhsal gerçekliği temsil ederek anlamlandırma sürecidir.

Ferro’nun vakası analistin zihninde beliren halüsinatif bir deneyimin nasıl anlamlı bir sezgiye ve sonunda analitik bir içgörüyeye dönüşebileceğini örnekler:² Ferro, hastası Anna’nın merdivenlerden çıkarken topuk seslerini duyduğunu sanır; ancak sonradan karşısına çıkanın aslında Anna değil bir başka hastası olan Antonio olduğunu fark eder. Anna, Antonio hakkında o ana kadar hiç fark etmediği önemli bir bilgiyi ona ileten bir karaktere dönüşür, analitik alanın bir simgesi olur. Antonio’nun bilinçdışı içeriği öznelliklerarası alanın yaratımı aracılığıyla Anna suretinde görünür olur. Böylece Ferro’nun deneyimlediği bu bir anlık halüsinatif yaşantı onu hastasının bilinçdışı, simgeleştirilememiş hakikatine yaklaştırmıştır.

Bu şekilde Öznelliklerarasılıkla çok içerdeki bir ‘Öz’e ancak çok içerden yaklaşılabilildiğini anlıyoruz. Ve bu noktada üç yıl önce İç Seminer için hazırladığım metne ve verdiğim başlığa artık farklı bir şekilde baktığımı fark ettim. O gün üstünde durduklarım ve bu sayı için yazmayı tercih ettiğim şeyler insanın zaman içinde nasıl evrildiğinin de göstergesi galiba. Metnime vermiş olduğum ‘Yanıbaşında Yürüyen Kim’ başlığı

² G. Civitarese. “Transformations in hallucinosis and the receptivity of the analyst”, *Int J Psychoanal*, 96, 2015, s. 1091-1116.

üstüne tekrar düşündüğümde bu başlıkla dışarıdaki bir şeye atıfta bulunduğumu fark ettim. Halbuki bahsedilen o kadar içerden bir şey ki! Önsöz'ü kaleme alırken henüz dosya için yazdığım metne bir başlık vermemiştim ve umarım bu sefer şu anki kavrayışımı yansıtacak bir başlık olacaktır. Sanırım yaratabilmek için düşünme (*dreaming*), içselleştirme (*internalization*) ve negatif kapasite işlevlerine ihtiyacım olacak.

Bion'a göre düşünmek, sadece gece uykusunda yaşanan bir deneyim değil, tüm ruhsal işleyişin temelidir. Ham, temsil edilemeyen duyguların düşünceye dönüşmesi düşünme işleviyle mümkündür. Kişi dışsal nesne ya da deneyimlerini algılar ve içsel yapısının bir parçası haline getirir. Bunu da ancak duygusal deneyimini içerde kendi başına ya da biriyle düşleyerek yapar. Ve bu işlevler negatif kapasite sayesinde olur. Simgesel düzeyde temsil edilememiş olan, halüsinoz biçiminde ortaya çıkar ve kişi boşluğa, belirsizliğe dayanabilir ve düşünce üretmeyi geciktirebilirse düşünme, içselleştirme gerçekleşebilir. Halüsinoz hali içinde dönüşüm ruhsal gelişimin ön koşuludur. Bu deneyimler tekrarlandıkça düşleyebilme kapasitesi artar. Bu işlemin başarısı hem analistin hem de hastanın ortak bir halüsinoz durumu yaşaması ve sonrasında oradan 'uyanması'yla mümkündür. Rüyadan uyanmak gerçekliğin teyit edilmesi anlamındadır. Gerçekliğe karşı geçici bir halüsinoz, duygusal olarak taşınamaz olanı inkâr etme, gerçekliği birlikte çarpıtma hali olsa da dönüşüm bu ortak bilinçdışı iş birliğine bağlıdır. Analizin bitişini belirleyen de hastanın bu işlevleri kendi başına yerine getirebilmesi değil midir?

Seans içinde geçen anlatılar ham ve simgeleşmemiş olanla düşünülmüş ve temsil edilmiş olan arasında gidip gelir. Ruhsal çalışma bu ikisi arasındaki işleyişin bütünlüğüne bağlıdır. Analist ve analizanın katılımı eş zamanlı, yaratıcı ve karşılıklıdır. Analistin alıcı bir konumda beklemesi seans içinde daha canlı, dönüşüme imkân tanıyan bir analitik süreç yaratır. Winnicott 'Oyun ve Gerçeklik'te bebeklerin, annelerinin duygusal anlamda uyumlanamamaları sonucu, onların ruh halini öngörmek adına annelerinin yüzünü gözlemlediklerini ve ona göre hareket ettiklerini söyler.³ Aslında aralarında oluşan duygusal atmosferi anlamaya çalışmaktadırlar. Benzer şekilde analitik sürecin nasıl ilerleyeceğini belirleyen analist ve analizanın bilinçdışı etkileşimi sonucu ortaya çıkan duygusal iklimdir. Oluşturulan bu duygusal atmosfer ikilinin ne yönde

³ D. W. Winnicott, *Playing and Reality*, Tavistock Publications, London, 1971.

ilerleyeceğini ve davranışlarını belirler; uyumlanma ya da bir olma halinde düşünme işlevi devreye girerken arada bağlantının kesilmesi ile oluşan kopukluklar çalışmanın işleyişini zedeler. Civitarese yaşanan kopuklukları türbülansa girip irtifa kaybeden uçağa benzetir.⁴ Yapılması gereken birlik ve bütünleşme anları yaratarak tekrardan uyumu sağlamaktır. Uçak irtifa kaybeder ama usta bir pilotla çabucak da toparlar. Analist sessiz kalabilir, hastasının bir cümlesini tekrarlayabilir, düşünmesinde ortaya çıkan bir imge, bir duyum ya da bir eyleminden bahsedebilir, hastanın duygusunu tarif edebilir, yaşadığı dönüşüme dikkat çekebilir ya da bir benzetmeyle karşılık verebilir. Hepsi karşılıklı tanıma amacına hizmet edecektir. Hastayla duygusal uyum kurma çabasının ne derece etkin olduğu alanın bilinçdışı duygusal atmosferinden anlaşılır. Ve bu döngü tekrarlanır.

Analiz süreci içinde gerçekleşmesi beklenen ruhsal gelişim sadece analizan için değil aynı zamanda analist için de geçerlidir. Kuramsal ya da klinik anlamda fark edemediğinizi fark etmek, ‘negatif kapasite’yi kullanabilmek, seansın atmosferini hissedebilmek ve gereken müdahaleyi yapabilmek ve tabii ki kendinizi tanımak paha biçilmez bir heyecan ve canlılık kaynağıdır. Süreç içindeki kopuşlar ve sonrasında gelen toparlamalarla hasta ile ilişkideki asimetric ve simetric düzlem arasında yaşanan salınım bizi iki özne olmaya ve analitik bir dinlemeyle hastanın gerçeğine götürecektir. Bu şekilde analist kendisinin de bir özne olduğunu her keşfettiğinde çalışmasına ve hastasına duygusal yatırımı artacaktır.

Psikanaliz Yazıları’nın 51. sayısının Öznelliklerarasılık üzerine olacağını söylediğimden bir süre sonra arkadaşşımdan bir mektup aldım. Mektubunda iletlediği düşünme, kuramsal olarak anlatmaya çalıştığım şeye ışık tutuyor, bir şekilde öznelliklerarasılığı resmediyordu. Oyunla ciddiyetin, zırvalamayla anlamın, özneyle ötekinin birbirine karıştığı bu düşünme mektup beni çok etkiledi ve sizlerle paylaşmak istedim.

⁴ G. Civitarese, “Regression in the analytic field”, *Rom. J. Psychoanal.*, 13(2), 2020, s. 17-41.

*Köstebeklerarası**

Şimdi renksizdi. Geçmiş alevdendi. Gelecektek haber yoktu. Kaçacak delik arıyordum her ağacın dibinde. Hayallerim uçsuz bucaksızdı ve o delik manolya ağacının dibinde olsun istiyordum. Nafile!

Uyandığımda köstebektim. Köstebek olduğuma değil, ellerimin nasıl bu kadar büyüdüğüne şaşırdım. Üstelik sallanan bir köstebektim. Psikanalist zihnim soruyordu: “Büyük el nedir yahu?”, “Uzanır mı öteye?”, “Pençe midir?”, “El pençe divan mıdır?” Bir süre, uzun bir süre zihnim sustu; “Eylemsizlik nirvanadır” şiarıyla.. Tekrar uyudum. Uyandım. Koştum Alice’in divanına. Bir köstebek nasıl çıkabilir ki bir divana? Alice’e baktım, “Ne yapacağım ben?” diye sormak için. Yine şaşırdım. Alice de köstebekmiş! Sordum da. O da bana “Ey özne, gel hep beraber özneler olalım, zıpla şuraya!” dedi. Zıplayan köstebek mi? ”Sen tavşanlara alışkınsın herhalde” dedim. “Yok, zıplarsın.” dedi ve hüüzün bürüdü gözlerini. Ama o hüüzün benim gözlerimdeydi, nasıl yani! Zıpladım, bir de bacak bacak üstüne attım divanda. Gel keyfim gel. Başladım konuşmaya; yıllardır böyle zırvalamamıştım. Zırvalamak keyif getiren bir şey değil, keyif de gel desen gelmez, o da onun keyfi, ne yapalım! Sonra bu Alice’le ben yuvarlanıp gittik dehlizlerde. Vallahi hiçbir şey anlamıyordum, uyandım da buraya mı düştüm, düştüm de burada mı uyanacağım?

Az para vermedim bu A’ya (Alice’in iznini almadığımı fark ettim, bundan sonra ona A diyeceğim, siz de duymadığınızı farz edin.). Sayemde ev almıştır kesin. (Küfrümü yazamıyorum, biliyorsunuz biz köstebekler naif, ahlaklı ve seviyeliyizdir.) Ha, özne para alır mı sahiden? Bir sonraki zıplayışında gururla soracağım bunu ona. Heyt! Sordum. Ne dese beğenirsiniz! “Para almadan sizinle ilgilenip sizi sevmemi istiyorsunuz.” Dayanamadım, ayağa kalktım minik ayaklarımla ve ona baktım. Yine şaşırdım. Köstebek değildi! İnsandı diyeceğim ama dilim varmıyor, görüntüsü insandı diyelim. “Hey özne, hani birlikte var olacaktık, nereye gittin?” diye bağırdım tiz tiz. “Azıcık Bion okusan” diye ekledim vakırla. Utandı biraz galiba. Ben de onu utandırdığım için utandım. Yine özneler olduk, bu sefer ben yaptım, harikayım. Özne olunur mu, yine özne olunur mu bilmem. Biliyorsunuz biz köstebekler çok özneyizdir. A’lar öyle midir? Bakın, şimdi sizinle konuşurken içime kurt düştü; o odada A’lar öznelliklerine izin

* Bu düşlemeyi bana gönderen Nesrin Koçal’a katkısından dolayı çok teşekkür ederim.

verebiliyorlar mı diye. Benimkisi bazen veriyor, bazen vermiyor. Bir bildiği vardır elbet. Ben de bilmeliydim. Ne var yani, rekabet edemez miyim?

Öznel ve öznelliklerarası üzerine okumalıyım diye düşündüm. Ah şöyle, bu konuyu ele alan bir dergi olsaydı ne iyi olurdu.

Meslek hayatınızda bilinçdışının akışına kendinizi bırakabildiğiniz ve dolayısıyla özne olabildiğiniz ve her seferinde ‘iyi ki bu işi yapıyorum’ dediğiniz günler bol olsun.

Kaynakça

Bion, W. R. [1965] *Transformations*, Karnac, London, 1984.

Civitaresse, G., “Transformations in hallucinosis and the receptivity of the analyst”, *International Journal of Psychoanalysis*, 96(4), 2015, s. 1091-1116.

Civitaresse, G., “Regression in the analytic field”, *Rom. J. Psychoanal*, 13(2), 2020, s. 17-41.

Winnicott D. W., *Playing and Reality*, Tavistock Publications, London, 1971.

SUZİ M. MİZRAHİ